

A székelyek eredete.

(Harmadik közlemény.)

III.

Tudjuk immár, hogy hol és mekkora területen laktak eleinte a székelyek. A terület nagyságából következtetést vonhatunk a nép számára is, melynek még az akkori népességi viszonyok mellett is elég jelentékenynek kellett lennie, ha még ma, ezer esztendő múlva, s a mongol és török pusztítások dacára is — 208 helyen megtaláljuk a nyomait. A benépesített terület fekvése és nagysága s az ennek alapján föltehető lélekszám már magokban is kizárják annak lehetőségét, hogy a székelyek akár *magyar*, akár *kozár-kabar* eredetű *határőrök* lettek volna. Mert mit őriztek volna ezek a határőrök, kik benépesítették az egész Dunántúlt a Vág mellékével együtt és a tiszántúli vidéket délen a Marosig? Természetesen a Duna-Tisza között, meg az északi Kárpátoknak déli nyúlványait, a Mátra, Bükk stb. hegységeket. Ilyenformán az emberi emlékezet óta sűrűbb népességű terület lakossága vagy egészen lakatlan, vagy mindig esekélyebb népességű vidékek megvédelmezésére lett volna rendelve? A Duna-Tisza közti mocsarakat és az északi erdősegeket őrizték volna? S jóval nagyobb lett volna a két határőrvidék, mint maga a védelmezendő terület? Valóban felfordult világ lehetett az! Azután meg olyan nagy számmal jöhettek be a *magyarok* Árpád vezetése mellett, hogy soraikból esupán határőrökkel akkora két területet be tudtak népesíteni, a mekkorának találtuk a székelyek lakta vidékeket? Ez esetben mai napság nem ilyen esekély számú magyarnak kellene élni ezen a földön! Továbbá úgy tudjuk Konstantinus esaszártól, hogy a kozároktól elszakadt *kabarok* nyolezadik törzsül esatlakoztak a magyarokhoz. Ki meri azt állítani, hogy a kabaroknak ez az *egy törzse*, illetőleg *három nemzetsége* számra nézve sokkal felülmulta a magyaroknak *hét* törzsét? S ha — mint tudjuk — a 7 törzsből

álló összes magyarság felét sem bírta benépesíteni a mai Magyarország, hogyan tudott volna a honfoglalóknak egy *nyolczad része* megszállani akkora területet, a mekkorán székely lakosságot találtunk?

De ezenkívül még más is ellene mond ama föltevésnek, hogy. a székelyek eredetileg bármilyen nemzetiségű *határőrök* lettek volna. Tudjuk, hogy hol lakott a székelység a magyarok bejövetelekor: most lássuk, hogy *mely helyeken* szállottak meg ez utóbbiak, a mint Konstantinus császár és első krónikásaink, Anonymus és Kézai, följegyezték.

A honfoglalás után félszázad múlva író bizanczi császár tudósítása szerint Árpád népe *a)* Nagy-Moraviában; *b)* a Temes, Maros, Körös és Tisza folyók mellékén; *c)* a Duna és Száva között telepedett meg. Ismeretes dolog, hogy a császári író *Nagy-Moravia* néven Pannoniát érti a Dunáig és Dráváig, a menyiben azt mondja, hogy ez Sirmiumon túl, illetőleg felül kezdődik; úgy hogy szerinte a magyarok a mai Dunántúlt, Tiszántúlt és Szerémséget szállták meg.

Természetes dolog, hogy ezt a három nagy területet nem népesítették be sűrűen, egész terjedelmében, hanem csak olyanformán, a mint legrégebb hazai krónikáink följegyezték. Anonymus és Kézai tudomása szerint ugyanis a honfoglaló magyarok a következő helyeken telepedtek meg: *Szabolcs* megye északi részén (Szabolcs vára és a régi Tas tájkán); Erdélyben *Szolnok-Doboka* és *Kolos* megyék nyugoti részén (a Kis-Szamos, Almás és Kapos folyók mellékén Tuhutum); a régi *Zaránd* megyében (Velue); *Csongrád* megyének Tiszáninneni részén (Alpár, Pusztaszer és Csongrád táján Ound és fia Ete); *Bács Bodrog* megye déli részén (Tosu és Culpin); *Csepel* szigeten (Árpád); *Ó-Budától Százhalomig* (Cundu); *Székes-Fehérvár* mellett (Árpád); a *Vértess* hegy alján, Csákvár táján (Eleud és fia Zobolsu); *Veszprém* városa környékén (Usubu és fia Zolouc); *Baranya* megye északnyugoti részén, Duna-Szekeső táján (Ete és fia Eudu); *Zala* megyében a Balaton mellett (Werbulchu); *Nyitra*, *Bars* és *Komárom* megyék határán, a Nyitra és Zsitva folyók mellett (Huba és fia Zemera); végre a *Vág* mellékén, Galgócz és Nyitra városok táján (Lel, Leel).

Ha a magyarságnak ilyen elhelyezkedését összehasonlítjuk az itt talált székelyeknek főntebb ismertetett szállásaival, a két nép elhelyezkedéséből azonnal kitűnik, hogy a székelyek semmi esetre sem lehettek a magyarság- lakta területnek határai. Sőt ellenkező-

leg azt látjuk, hogy a Tiszán túl lakó székelyeket éppen a magyarok kerítették be mind a négy égtáj felől, u. m.: északról Szabolesban, keletről Erdélyben, délről Zarándban s a Maros és Temes folyók vidékén, nyugotról Csongrád megyében, — tehát inkább a magyarok lehettek volna a székelység határhoz. Továbbá a Veszprém, Zala és Baranya megyékben letelepült magyarság már *kivül* esett a pannoniai székelyeknek jó részén s így inkább az védelmezhetne volna emezeket nyugot és dél felől. S végre a Bács-Bodrog megye déli részére, a Duna-Száva közére, meg a Temes folyó mellékére szállott magyarságnak is határhoz lehettek-e akár a Dunán túl, akár Tiszán túl lakó székelyek? Ha a honfoglaló magyarság csakugyan határhoz szolgáltra rendelte a székelyeket: akkor nagyon furesán és meggondolatlanul helyezte el őket, a mennyiben jóval nagyobb részük *beljebb* esett a védelmezendő határoktól, mint ő maga! Egy szóval a magyarságnak és székelységnek ilyen elhelyezkedése mellett egészen érthetetlen és esodálatos dolog marad a székelyeknek határhoz rendeltetése; mivel pedig a történelemben nincs helye sem az érthetetlennek, sem a esodásnak; végképpen föl kell hagynunk azzal a gondolattal, hogy a székelyek nem egyebek, mint akár itt talált, akár beköltözött népség, melyet a honfoglaló magyarság határhoz szolgáltra rendelt magának s azok éppen ezen rendeltetésükről nyerték volna *székely* elnevezésüket. Különben is ennek a véleménynek (mint az I. szakaszban bebizonyítottam) semmi alapja sincs *magában a történelemben*; ezt csak Fasching Ferencz találta ki és Hunfalvy Pál akarta elhívetni minden áron a világgal, minthogy valóban nagyon „gyenge historikus“ volt.

Összes hazai krónikáink azt állítják, hogy az előbb Magyarország lakott székely nép *egyenesen Attila hun népének maradványa*. Ámde ez állítás nem felel meg a valóságnak, még pedig azért, mert — a magyar krónikákon kívül — *mindaddig nem ismerünk egyetlen egy olyan történelmi adatot sem, a mely igazolná, hogy Attila hun népéből csak egyetlen ember is maradt volna akár a mai Magyarország területén, akár Erdélyben*. Ellenben ismerünk egy, egészen közeli korú író, a ki részletesen elmondja, hogy hova lettek azok a hunok, kik a gótokkal és gepidákkal vívott két harez után életben maradtak. Ez az író a Moesiában született, góth származású *Jordanes*, a kinek nagyapja, Peria, Candax alán királynak (Attila alatt-

valójának) notariusus volt; s ennél fogva az unoka — a ki 550 táján írt — apja és nagyapja közvetlen tudomása nyomán beszél nekünk Attila hunjainak sorsáról. — Ezzel szemben a legelső magyar krónika csak a XII. század közepéről való, vagyis 600 esztendővel későbbi keletű Jordanes munkájánál; tehát könnyű eldönteni, hogy ebben a dologban melyik történeti kútfőnek adhatunk hitelt. Ha mindamellett valaki úgy okoskodnék, hogy a történelem hallgatása daczára is *maradhatott* valamely töredék Attila hunjaiból Magyarország vagy Erdély területén: mi erre azt mondjuk, hogy nekünk az ilyen vagy olyan *lehetőséggel* semmi dolgunk (mert mihelyt a lehetőség terére lépünk, annyiféle lesz a lehetőség, a hány ember okoskodik); mi csak azzal számolunk, *a mi tényleg megvan* s ezzel kell is számolnunk, míg a nem-létező adattal nines mit tennünk.

Lássuk tehát, mit beszél Jordanes.

Miután elmondotta a pannoniai *Netád* folyó mellett vívott csatát, így folytatja: „Reliqui vero germani eius eo occiso [t. i. Ellák] fugantur *juxta littus Pontici maris*, ubi prius Gothos sedisse descripsimus“. (50. cap.) A góthokról t. i. főntebb (az 5. caputban) azt írta, hogy azok először „in Scythiae solo juxta paludem Meotidem“ laktak, azután pedig Mysiában, Thraciában és Dáciában, végre „tertio supra mare Ponticum rursus in Scythiae“. Ide menekült tehát a hunoknak egyik része. „Sauromatae vero, quos Sarmates diximus, et Cemandri et *quidam ex Hunnis in parte Illyrici* ad castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Sciri vero et Satagarii et caeteri Alanorum cum duce suo Candax Scythiam minorem inferioremque Moesiam acceperunt. *Hernach*, junior Attilae filius, cum suis in extremo minoris Scythiae sedes delegit. Emnedzar [vagy Emnedzur] et Uzindur [v. Ultzindur], consanguinei eius, in *Dacia ripensi Uto et Hisco Almoque* potiti sunt, *multique Hunnorum* passim proruentes tunc se in Romaniam dederunt. E quibus nunc usque Sacromonticii et Fosaticii dicuntur“. (50. cap.) — A *Dacia ripensis*, mint tudjuk: Moesia superiorinak keleti része a Dunától délre, vagyis a mai Bulgáriának észak-nyugoti része. A rajta keresztül menő s a Dunába szakadó folyók közül az *Utus*: a mai *Vid*; a *Hiscus* (vagy *Oescus*) = mai *Iszker*, az *Almus* pedig: a mai *Lom* folyó.¹ — Végre midőn a 456.

¹ L. erre nézve Jirecssek: A bolgárok története, 34—35. l. és Roesler Robert: Romänische Studien, 51—52. lapon.

évben a hunok újra megtámadták Valemir góth királyt, ez annyira megverte őket, „ut vix pars aliqua hostium remaneret, quae in fugam versa eas partes Scythiae peteret, quas Danapri amnis fluente praetermeant, quem lingua sua Hunni Var [v. Uar] appellat“. (52. cap.)

Az életben maradt hunok egyik része tehát, Attila halála után, *Illyricumba* költözött; másik része a mai *Bulgáriának észak-nyugoti részén*, a Vid, Jsker és Lom folyók mellékén telepedett meg; harmadik része még tovább hatolva szétszóródott a *kelet-római birodalom* területén (passim prouentes se in Romaniam dederunt); negyedik és ötödik része pedig „ad proprias sedes“ költözött, vagyis a *Pontus fölé*, a Duna torkolatától kezdve a Macotisig. Látnivaló, hogy Attila hunjai részint elvesztek a két esatában, részint mindentől kitakarodtak a mai Magyarország területéről, — minélfogva az a jelentékeny számú *székely nép*, melyet a honfoglaló magyarok itt találtak, *nem lehet Attila hunjainak maradéka. Tervezi, Tamás!*

A hun birodalom bukása és a hunok kitakarodása után, mint tudjuk, két nép osztozott meg a mai Magyarország területén. A *keleti góthok* — három király, u. m. Theodemir, Videmir és Valemir alatt — Pannoniát, azaz a dunántúli részt s a Dráva és Száva között foglalták el, a *gepidák* pedig egész Daciát (totius Daciae fines; Jord. 50. cap.), vagyis a Tiszántúlt és Erdélyt vették birtokukba. A gótoknak kisebbik része Videmirrel nemsokára kivándorolt Galliába, nagyobbik része pedig előbb Moesiába, majd onnan 488-ban Italiába. Tehát a keleti góthok sem lehetnek a székelyek elődei.

Justinianus esászár a *longobárdokat* hívta be a góthok helyére, kik 546 táján érkeztek meg Pannoniába, hogy attól fogva élet-halál harezot vívjanak a gepidákkal. E küzdelemnek az lón a vége, hogy a longobárdok az avarok segítségével tönkre tették a gepidákat s ők aztán 568-ban kivándoroltak Italiába, — minélfogva a longobárdok sem lehetnek a székelyek ősei.

A *gepidákról* ezt írja a longobárd származású Paulus Diaconus (meghalt 799-ben): „Longobardi victores effecti sunt, tanta in Gepidas ira saevientes, ut eos ad interencionem usque deleterent... Gepidarum vero genus est ita diminutum, ut ex illo iam tempore ultra non habuerint regem, sed universi, qui superesse bello poterant, usque hodie Hunnis, eorum patriam possidentibus, duro imperio subjecti gemunt“. (Hist. Long. I. 27.) Sőt még a IX. század második feléig.

gep: kelet
nehéz
arany
vep.
gepidák
és avarok
elődei

ből is van emlékezet a Pannoniában lakó gepidákról, a mennyiben a 871. évből való *Conversio Bogoariorum et Carantanorum* ez. munkában (Pertznél XI. köt.) ezt olvassuk: „*De Gepidis autem quidam adhuc ibi resident*“. Ámde ezek a gepidák csak nagyon csekély számmal lehettek és semmi esetre sem népesítették be azt a nagy területet, melyen főntebb székely népet találtunk a honfoglalás korában, — úgy hogy a gepidákat sem lehet a székelység őseinek tartani.

A történelem még nem derítette ki teljes bizonyossággal, hogy a dunai *bulgárok* Magyarországnak mekkora és melyik részére terjesztették ki fenhatóságukat a IX. században; de birták légyen bár a Duna-Tisza között s a Tiszántúlt és az erdélyi sóbányákat (a mi nem valószínű): annyi egészen bizonyos dolog, hogy ők nem népesítették be az említett területeket, annál kevésbé a dunántúli részt és a Vág folyó mellékét, — minélfogva nem is lehetnek ők sem a székelyek elődei.

A történelem a IX. században, a magyar honfoglalásig, csak négy népről tud teljes bizonyossággal Magyarország területén, u. m. *avarokról, szlávokról, gepidákról* és *németekről*. A szlávok — mint tudjuk — részint már az avarok előtt szállingóztak be, részint velök együtt, vagy az ő uralmuk idejében költözének be; a németek betelepítése pedig Pannoniának nyugoti részére (különösen a mai Moson, Sopron és Vas megyék területére) Nagy Károly hódítása óta kezdődött. De ki mondhatja és bizonyíthatja be azt, hogy ezek, a honfoglaló magyaroktól itt talált szlávok, vagy németek lennének a székelyek ősei?

Ha tehát számot vetünk az Attila halála óta a magyarok beköltözéseig hazánk területén lakott összes népek történetével, a székelyek őseinek kutatásában egyedül az *avarokra* eshetik a választásunk. A történeteknek szakadatlan egymásutánja s az egymást felváltó nemzetek sorsa világosan megmutatja, hogy *mely népek nem lehettek* a székelyek ősei, — de ezzel a tanításával egyszersmind határozottan rámutat arra a népre is, a mely egyedül lehetett az.

Arra nézve, hogy a székelyek valóban nem mások, mint az *avarok maradványai*, második bizonyosság az a tény, hogy a külföldi kútfők *Magyarország területének éppen azon a részein* — s csakis ott és máshol nem — ismernek és emlegetnek *avar*, illetőleg *hun* lakosságot a IX. században egészen a magyar honfoglalásig, a mely

helyeken a belföldi források, t. i. a krónikák, oklevelek és helynevek tanúsága szerint *székely* népség lakott.

Hasonlítsuk össze az *avarok* lakta területet a székelységtől beépített területtel.

Köztudomású dolog, hogy az avarok birodalmának bukása után azonnal morva-szlávok (marahánok) kezdtek terjeszkedni a *Duna északi partján Alsó-Austriában és Magyarországon egészen a Garam vizéig*, nyomva és kiszorítva onnan az avar lakosságot. Ennek következtetése lön az, a miről Eginhard a 805. évből tudósít bennünket, hogy a hun (avar) kagán N.-Károlytól Szombathely és a mai Petronell között kért lakóföldet.¹ A 805. évtől fogva tehát avarok laktak Szombathely (Sabaria) és a mai Petronell (Carnuntum) között, vagyis *Moson, Sopron és Vas* megyék területén.

Nem sokára, t. i. a 822. évből ismét megemlékezik Eginhard a pannoniai avarokról, a mennyiben azt írja Kegyes Lajosról, hogy ez a frank birodalmi gyűlésen: „omnium orientalium Sclavorum et in Pannonia residentium Avarum legationes cum muneribus ad se missis excepit“ (Annales ad annum 822). A 826. esztendőben II. Eugenius pápa intézett levelet egyebek közt az avarok fejedelméhez is, mely így kezdődik: „Eugenius . . . Rathfredo S. Faviensis ecclesiae et Methodio Speculi Juliensis, quae Sorigiturensis nuncupatur, atque Alewino S. Nitriensis ecclesiae, parique modo Annoni S. Vetuarensis ecclesiae episcopis, simul etiam *Tuttundo*, nec non Mojmaro ducibus et optimatibus exercitibusque *plebis Hunniae, quae et Avaria dicitur*, et Moraviae“ stb.²

A 843. évben Kegyes Lajos fiainak verduni osztálya alkal-

¹ „Non multo post Caganus, princeps Hunnorum, propter calamitatem populi sui imperatorem [Nagy Károly] adiit, postulans sibi *locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnuntum*, quia propter infestationem Sclavorum, qui Behemanni vocantur, in pristinis sedibus esse non poterant. Illi enim omnem terram Hunnorum depopulantes Lechonem tunc ducem habuerunt. Hunc imperator benigne, erat enim Caganus Christianus, nomine Theodorus, suscepit . . . et *precibus eius annuens*, muneribus donatum redire permisit“. L. idézve Praynál is: Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum, 284-lapon. V. ö. Palaczky: Geschichte von Böhmen, Prag, 1836. I. köt. 77. Továbbá Hunfalvy Pál: Magyarország Ethnographiája 163. és Thierry: Attila stb. tört. II. 374.

² Közölve Fejér: Cod. Dipl. I. 58.

mával az avarok lakta Pannonia Német Lajosnak jutott osztályrészül: „Ludovicus praeter Noricam . . . tenuit . . . Alamanniam, Thoringiam, Austrasiam, Saxoniam et Avarorum, id est Hunnorum regnum“.¹

A 871. évből való *Conversio Bogoariorum et Carantanorum* ez. munkában ezt olvassuk a Pannoniában lakó avarokról: „Eos [t. i. Auares], qui obediebant fidei . . . tributarios fecerunt regum et terram, quam possident residui adhuc, pro tributo regis obtinent usque in hodiernum diem“. (Pertznél XI. köt.) Ezt a munkát Adalvin, juvaviumi (*salzburgi*) érsek íratta 871-ben;² s mivel a Nagy Károly által három püspöki megyébe osztott Pannoniából a *salzburgi* érsek egyházi főhatósága alá a *Rába, Dráva és a Duna között* eső rész tartozott, mint ezt maga ez a kútfő is mondja³ (míg a Rábától és Dunától északra eső terület a *passani* püspök alá): ennél fogva nagyon valószínű, hogy ez a tudósítás egyenesen csak amaz avarokra vonatkozik, kik a Duna-Dráva-Rába közén laktak.

Sőt még a 907. évből, tehát a magyar honfoglalás befejezte után való időből is, van emlékezés a pannoni avarokról egy, az 1000. évben kelt codexben, melyet Volfgangus *Lazius* (Viennensis, regius historicus ac medicus; élt 1504—1565.) idéz. Ugyanis Timon Sámuelnél ezt olvashatjuk⁴: „Lazius ex vetusto codice anno 1000 scripto depromit . . . eo tempore [t. i. summó Pontifice Leone V. = 907-ben] *Hunno-avares* tertio a Christiana religione descivisse seque Ungarorum, suae originis populorum superstitione infecisse“.

Vége a XII. századbeli Viterbói Gotfried (írt 1186-ban) tudomása szerint is találtak itt a honfoglaló magyarok avarokat: *Gens Ungarorum ex Scythia egressa et a Pincenatis [besenyők] propulsa, in Pannoniam primitus venit, et ejectis inde Avaribus, perpetualiter ibi permansit“.*⁵

A Pannoniában, vagyis Magyarországnak a *Dunán túli részén* lakó avarokról tehát birodalmuk bukásától fogva egészen a magyar

¹ Adonis, Archiepisc. Vienn. Chronicon, idézve Engelnél: *Geschichte des alten Pannoniens*. 1797. a 269. lapon.

² L. Hunfalvy Pál: *Az oláhok története*, I. 181.

³ L. még Nagy Károlynak 812. évi oklevelét Fejérenél: *Cod. Dipl. I. 154. és 162.* Továbbá Hunfalvy: *Az oláhok története* I. 170.

⁴ *Imago antiquae Hungariae. Cassoviae 1733.* a 340. lapon.

⁵ *Krónikája* 17. részében. L. idézve gróf Kuún Gézánál: *Relatio stb.* II. 113

honfoglalás befejeztéig folytonosan emlékezik a történelem. Fordít-suk már most figyelmünket a Tiszántúli vidékre.

Mindenekelőtt ezt olvassuk Eginhardnál (Vita Caroli Magni) a 796. évről: „Pipinus Hunnis trans Tizam fluvium fugatis, eorumque regia, quae Ringus, a Langobardis autem Campus vocatur, ex toto destructa, direptis fere omnibus Hunnorum opibus, ad patrem venit“. Ha tudjuk, hogy Pipin ez alkalommal az egyik frank hadtesttel Bavaria felől nyomúlt elő s folytonosan a Duna északi partján haladt: ¹ akkor mind a menekülő avarságnak, mind az üldöző frank seregnek — midőn a Duna kanyarulatáig érkezett, a hol az dél felé fordul — már csak a nógrádi hegyek miatt is délkelet felé, a síkságon kellett folytatnia az útját; és így az a legtermészetesebb föltevés, hogy az avarok a Tisza középső folyásán, valahol Szolnok és Tisza-Füred között, keltek át és semmi esetre sem az alsó Tiszán, pl. a Maros torkolata táján. Ez megmagyarázza azt a körülményt, hogy székeleyeket éppen a Szamos, Berettyó és Körösök mentén találtunk, míg a Maroson alul csak égy nyomát ismerjük a székelységnek, t. i. a temesmegyei *Székeleyteleket*.

Ezeket, a Tiszán túl lakó avarokat a IX. század közepén Ravennai Guido geographus (írt 850 tájban) említi meg a következő följegyzésében: „*Dacia et prima et secunda, quae et Gepidia* appellatur, *ubi modo Uni, qui et Avari inhabitant*. Per quas Dacorum patrias transeunt plurima flumina, quae dicuntur *Tysia, Tibisia* (= Temes), *Dricia, Marisia* (= Maros), *Arinc* (= Fehér Körös), *Gilpit* (= Fekete-Körös), *Gresia* (= Sebes-Körös)“ . . . ² Eme tudósításhoz meg kell jegyeznünk, hogy a szerző *Dacia* néven a *Tiszántúlt* érti Erdélyig, ellenben a tulajdonképeni Daciát ő *Mysianak* nevezi; s hogy a *Dacia prima*-val (másképpen: *Dacia minor*) a Marostól délre eső részt, *Dacia secunda*-val pedig (másképpen *D. maior*) a Marostól északra elterülő földet jelöli. ³

Vége a honfoglalás korából a bajor származású Aventinus (írt 1522-ben) beszél a tiszántúli avarokról. Legalább Timon Sámuel

¹ L. erre nézve Thierry: Attila tört. II. 356.

² A IV. könyv 14. fejezetében. L. idézve Király Pálnál: *Dacia provincia* Augusti. Nagy-Becskerek 1893. a 25. lapon.

³ L. ezekre nézve Király Pál id. m. a 22. és 24. l.

ezt írja: „Joannes Aventinus (Annales Boiorum, lib. 4.) refert Ugros, sua lingua Magaros . . . *Daciam ultra Tibiscum* amnem, quae cum Danubio ad Eurum vergit, invasisse, *Avaros atque Hunnos* excidisse, delevisse. Avarorum atque Hunnorum nomen in Europa tunc interiisse“. ¹

Arra nézve, hogy a IX. század folyamán, a magyarok beköltözéséig, *mely helyeken* laktak *avarok*, még eddig senki sem mutatott fel az elsoroltakon kívül más kútfőket; az összes létező történeti források pedig — mint látjuk — *éppen ott s csakis ott* ismernek avarokat, hol a hazai források *székely* lakosságról tudnak. A történelem tehát azt tanítja nekünk, hogy a mai Magyarországnak dunántúli és tiszántúli részét a magyar honfoglalás korában egy bizonyos nép lakta, az t. i. melyet a külföldiek *hunnak* és *avarnak*, a beköltözött magyarok pedig *székelynek* neveztek. Az avarok és székelyek *lakóhelyének azonos volta* kézzelfoghatólag bizonyítja, hogy a *név* kettő ugyan (az egyik idegen, a másik pedig nemzeti név), de a *nép* egy és ugyanaz.

A székelyek avar voltának harmadik bizonyítéka az időbeli összefüggés, illetőleg a történeteknek megszakítás nélkül való folytonossága. A külföldi írók az egész IX. század folyamán *hunoknak* és *avaroknak* nevezik azt a népet, melyet az Árpáddal beköltözött magyarok itt találtak s azt egészen 907-ig ezen a néven szerepeltetik; a magyar nemzeti hagyomány pedig úgy tudja, hogy Árpádék ama *hun* maradványokat találták itt, a kik magokat *székelyeknek* nevezték s a kik segítségükre voltak nekik Pannónia meghódításában és Ménmarót legyőzésében (Anonymus, Kézai és a többi krónikák). Ime a *hun-avarok története csak egy évi megszakítás nélkül is folytatódik a székelyek történetében*; mert ugyanazon időpontban s ugyanazon nagy munkában, t. i. Magyarország elfoglalásában a külföldiek szerint *avarok*, a hazai kútfők szerint pedig *székelyek* szerepelnek. Ha az avarok még a magyarok bejöttekor is olyan nagy számmal voltak, hogy benépesítették a dunántúli és tiszántúli területet, hova tűntek volna el egy pillanat alatt és minden nyom nélkül? S viszont azok a székelyek, a kik 208 helynév tanúsága szerint ugyanakkor a dunántúli és tiszántúli területet lakták és segítségükre voltak a

¹ Imago antiquae Hungariae 319.

magyaroknak, honnan kerültek volna elő olyan villámgyorsan és minden hír nélkül, ha nem ők voltak volna azok, kiket az idegen népek hun-avaroknak neveztek? A történelmi tudás tehát nem hagy fenn olyan, bármily rövid időközlet sem, mely alatt az avarok eltűnhettek volna Magyarországra területéről, helyükre pedig előkerülhettek volna valahonnan a székelyek. Egy szóval úgy a térbeli, mint az időbeli azonosság ékesszólóan hirdeti a székelyeknek avar voltát.

Ennek negyedik bizonyítéka az a körülmény, hogy avar nyomokat találunk Magyarországnak ama helyein, hol a helynevek tanúsága szerint székelyek laktak, vagy világosabban szólva: a székelyes nevű helységek mellett olyan helyneveket ismerünk, melyek elválaszthatatlanok az egykori avar lakosságtól s csak annak segítségével érthető meg létezésük. Ha a reánk maradt avar tulajdonnevek közt van olyan, a mely éppen erre a népre nézve jellemző s azzal elválaszthatatlanul össze van kötve, akkor első sorban ilyen természetű a *Baján* név, annak a fejedelemnek neve, a ki az avarok birodalmát megalapította a Duna-Tisza mellékén. A történelem ugyanis mind-egddig az ideig csupán a *hun-fajú* népeknél ismeri ezt a személynevet Európa földén. Mert egy másik nép, a melynek a VIII. század közepén szintén volt *Baján* nevű fejedelme, a dunai *bolgár*,¹ melyről tudjuk, hogy Attila hunjainak maradványa.

Már most egy, *Bajánháza* nevű helységet találunk Vas megye déli részén, a Kerka folyó partján, Zala határán, — tehát ott, a hol a történelem tudtával *avarok* laktak a IX. század végén is. Tözsomszédja ennek ugyancsak a Kerka partján *Senyeháza*, melyről (a föntebbiekből) nemesak azt tudjuk, hogy székelyes helynév (v. ö. *Senye vára* Marosszéken), hanem azt is, hogy a vele azonos szabolcs-megyei Senyő, vagy Senye helységben egy oklevél tanúsága szerint valóban székelyek laktak. Továbbá a szomszéd *Sopron* megyében — hol 805-től fogva szintén avarok laktak s a hol hat, székelyes nevű falut találtunk — ismerünk egy 1304. évben kelt oklevélből *Bayanlaka* nevű helységet.² Végre Ung megyében, a Tisza legészakibb kanyarulatától nem messze van szintén egy *Bajánháza*,³ a székelyes

¹ Jirecek: A bolgárok története 134. lapon.

² Soproni Oklevéltár 68.

³ Az 1439. évben *Bayan*, 1458-ban *Bayanháza* (L. Csánki: Magyarország földr. a Hunyadiak korában I. 388).

nevű Botfalva és Lukaháza szomszédságában. Ez a három helynév okvetetlenül az avarok emlékét őrzi (nem mondjuk, hogy egyenesen a fejedelmét, mert a Baján nevet az avaroknál bizonyára többen is viselték) és nem lehet pusztá véletlenségnek tartani, hogy éppen olyan helységek mellett fordulnak elő, a milyen nevű helyeket a mai Székelyföldön találunk.

Ötödik argumentum a székelyeknek avar eredete mellett a következő. A nemzeti hagyomány úgy tudja, hogy a székelyek a magyarok beköltözése idején *Chigla*, az Csigla mezején, vagy a Csigla nevű mezőn laktak, hova birodalmuk bukása után a nyugoti népektől való félelmökben menekültek.¹

E helynévnek megfejtésével már többen tettek kísérletet, de eredménytelenül. Mindenekelőtt azzal kell tisztába jönnünk, hogy a névnek igazi alakja *Chigla*, nem pedig *Chigle* (Csigle). Mert a *Chigle* a „campus Chigle“ kifejezésben latinus genitivus, éppen úgy, mint a szintén Kézainál található következő kifejezésekben: filius *Ethele*, banerium regis *Ethele* (a hun fejedelem neve ugyanis nála: *Ethela*); ad tempora duéis *Geiche* (nominativusban: dux *Geicha*); exercitus *Chabe* (nominat.: Chaba); flumen *Tize* (nom. Tiza, acc. Tizam) stb. Egy szóval a *Chigle* alak a „campus Chigle“ kifejezésben u. n. genitivus explicativus, mint a „flumen *Tize*“-ben, úgy hogy a „campus Chigle“ ezt jelenti: *Chigla mezeje, vagyis a Csigla nevű mező*. Magyarázatunk helyessége mellett szól az, hogy a többi krónikákban, melyek ezt a helynevet nem latinosan viszonyítják a *campus* szóhoz, így találjuk: campus *Chigla mezei* (Képes Krónika), campus *Sigla mezei* (Pozsonyi Kr.), campus *Czyglamezew* (Thuróczi J.) és campus *Chiglad mezei*. (Budai Kr.)²

Már most az a kérdés, hogy mi ez a *Csigla* mező és mit jelent a *Csigla* név? Ha megfontoljuk, hogy itt olyan helynévvel van dolgunk, mely a VIII., vagy IX. században keletkezett, a mely korból nem mutathatunk fel sem magyar, sem székely nyelvemléket; és hogy az avarok — mint alább látni fogjuk — az *ugur* néptestből szakadtak ki, tehát török nemzetiségűek valának: könnyen

¹ Kézai: timentes occidentis nationes in campo *Chigle* usque Arpad permanserunt, qui se ibi non Hunos, sed Zaclus vocaverunt).

² Ez a *Csiglad* már azzal a helynévképzővel van, melylyel pl. *Nyárad Almád, Szilád, Tövised, Makád* stb.

átláthatjuk, hogy ezen elnevezés megfejtését csak ama nép- és nyelv-
esaládnak szólkinesétől lehet várnunk, a melyből való maga az ugur-
avar nép s a mely azon a tájon lakik, honnan az avarok nyugotra
költözének.

A *Csigla* nevezet akár tulajdonnév, akár köznév, mindenképpen
helyet, valamely területet jelent. Félreismerhetetlenül tiszta török szó
s úgy a középázsiai, mint a nyugoti török nyelvekben szintén *csigla*-
nak hangzik. Töve az alhangú *csig* szó, melynek értelme — a két
legjobb, eredeti török szótár, t. i. Sejkh Szulejmánnak esagataj és
Ahmed Vefiknek oszmán-török szótára szerint: — „magas kerítés,
sövény, gát, töltés, sáncz“, továbbá „nádból, vesszőből, ágakból,
eserjéből fonott magas sövény, kerítés“. Ebből aztán a *la* helynév-
képzővel: *csig-la* olyan helyet, vagy területet jelent, a hol ilyen
csig-ok vannak, a mely hely, vagy terület *csig*-gal van körülvéve,
bekerítve. Tehát éppen olyan származék-szó, mint a következők.
Kun *borla* = vinea, szőlőhegy, szőlőskert (töve a kun és ujjur
bor = vinum);¹ oszm. *tuzla* = sóbánya (*tuz* = só); *ajla* = nyári
szállás, nyári lakhely, nyaralásra alkalmas hely hegyek között (*aj* =
nyár); *kisla* = katonai tanya, kaszárnya (szó szerint: telelő hely,
mert *his* = tél) stb. Az ilyen képzésű szók aztán többször valóságos
helynevekké, egyes helységek neveivé is váltak. A törökség lakta
területen pl. több, *Tuzla* nevű helységet ismerünk, így Boszniában
kettőt, Cyprus szigetén egyet², végre Kis-Ázsia nyugoti részén is
egyet, a Dardanelláktól dél felé. Ilyen továbbá *Kumla*, Kis-Ázsia
észak-nyugoti részén, az izniki tó mellett (ebből: *kum* = homok).

Mikor tehát a hazai krónikákban azt olvassuk, hogy a szé-
kelyek a hun népnek maradékai, kik birodalmuk bukása után a
nyugoti népektől való félelmükben a *Csigla* nevű területre menekül-
tek és ott laktak Árpád idejéig: önkénytelenül is nem jutnak-e
eszünkbe az avaroknak híres erődtményei, vagyis gyepűi s az ezekkel
védekező és ezeken belül lakó avarok? Ámbár a szent-galleni barát
leírása az avarok gyepűiről nagyon zavaros s ámbár ma már nem

¹ Codex Cumanicus. Kiadta gr. Kuun Géza, a 89. és 90. lapokon. Ez a
borla Magyarországon is előfordul, mint helynév egy, 1082. évi oklevélben:
Borlo villa (Fejér: Cod. Dipl. I. 454).

² Erről a három *Tuzláról* Meninski-Osadirdsi török-olasz szótára ezt
mondja magyarázatképpen: „essi hanno abbondanti saline“.

és mondta azt, hogy a székelyek Attila hun népének maradványai. A hun birodalom bukása és a legelső hazai krónika keletkezése között nincs semmiféle *összekötő kapocs*, nincs egyetlen *közbeeső forrás* sem: honnan és hogyan tudhatta volna tehát az első magyar krónikás annak igazságát, a mit állít? Minden történeti tudásnak végelemzésében *egykorúak* tudomásán kell alapulnia. Az egykorúaktól tudják és átveszik a későbbiek, ezektől ismét a még későbbi korúak és így tovább. De a jelen esetben hol van ez a szakadatlan láncolat, hol van ennek a régi tudomásnak átöröklődése kimutathatólag? Ezt bizony sehol sem találjuk s ennél fogva azt kell mondanunk, hogy a székelyeknek *Attila* hunjaitól való származását csak valamelyik krónikás találta ki a XII. században és így ennek az állításnak nincsen semmi történelmi értéke.

Talán azt fogja mondani valaki, hogy a krónikás, a ki legelőször írta meg a hunok és magyarok történetét, a *nemzeti hagyomány* alapján beszél, vagyis a *székelyek és magyarok szájhagyományából* vette a székelyeknek ilyen leszármaztatását, miről a külföldi írók nem tudtak. De erre én részemről azt válaszolom, hogy *bizonyítsuk be* historiatlanul olyan nemzeti hagyomány léteztét a *magyar krónikák keletkezése előtt*, mely a székelyeknek *Attila* hunjaitól való származását hirdeti. Ha ezt nem tudjuk bebizonyítani: akkor tehát nincs semmi bizonyságunk, — a pusztá *hit* pedig a tudományban semmit sem ér.

De nem csupán a folytonos tudomásnak eme hiánya bizonyítja, hogy a székelyeknek ilyen származtatása csak egy tudákos krónikaírónak találmánya, hanem maga a krónika szövege is. A kinek csak némi érzéke is van a fogalmazásnak és az írásmű szerkesztésének természete és szabályai iránt, első olvasásra is észre fogja venni, hogy krónikáinknak az a passusa, mely a székelyeket közvetlenül *Attila hunjaihoz* kapcsolja és azoktól származtatja, csak későbbi *betoldás* az eredeti felfogásba és előadásba, annyira magán viseli a messterkélyesség és erőszakolás nyomait. Lássuk a *legrégibb* szöveget, mely reánk maradt!

Kézai Simon Csabának és Aladárnak, vagyis a hunoknak és az idegen népeknek harcáról beszélvén Attila halála után, ezeket írja: „In primo ergo prelio Aladarius superatur, in secundo autem, quod Sicambrie per XV. dies continuo committitur, exercitus Chabe

sic devincitur et prostratur, quod *perpauci filii Ethele Hunique remanerent*. Istud enim est prelium, quod Huni prelium Crumhelt usque ad huc nominantes vocaverunt . . . . *Fugit ergo Chaba cum XV. milibus Hunnorum in Greciam ad Honorium*, et quamvis retinere voluisset et Grecie incolam efficere, non permansit, rediens in Scythiam ad patris nationem ac cognatos. Qui dum Scythiam introisset, mox incepit suadere quod penitus redirent in Pannoniam, ultionem de Germanis accepturi“. S ezután így folytatja: „*Remanserant quoque de Hunis virorum tria milia ex prelio Crimildino erepti* per fuge interfugium, qui timentes occidentis nationes in campo Chigle usque Arpad permanserunt, qui se ibi non Hunos, sed *Zaculos* vocauerunt“.

A krónikás mesterkedése egészen kézzelfogható. Először azt állítja, hogy csak igen kevés hun (*perpauci Huni*) maradt életben s ezek számszerint 15,000-en, Csabával Görögországba, onnan pedig Seythiába költöztek; — mégis néhány sorral alább, a közbetoldott részben, már azt mondja, hogy maradt még a hunokból 3000 ember Pannoniában s éppen ezek a székelyek ősei! Hogy pedig az életben maradt „igen kevés hun“ *azonos* a Csabával kiköltözött „15000 hunnal“; s hogy a krónikás szavait csakugyan úgy kell értenünk, hogy a prelium Crumhelt-ben *minden* hun elveszett ama 15000-nek kivételével: bizonyítja a Képes Krónika szövege is, melyben ezt olvasuk: „*Devicerat enim primitus Chaba fratrem suum, sed tandem in ultimo est devictus, ut vix XV. milia ex parte Chabe remanerent, aliis hunis et filiis Atyle totaliter deletis et occisis* . . . *Devictus itaque Chaba . . . cum quindecim milibus hunorum ad Honorium fugisse perhibetur*“.

A krónikában tehát szemmel látható ellenmondás van; a két állítás közül az egyik nem lehet igaz. Annak az első állításnak, hogy 15000 életben maradt hun Görögországba menekült, onnan pedig Seythiába költözött, van történeti alapja Jordanesnek ama, föntebb idézett tudósításában, hogy Attila halála után a hunok egy része csakugyan a kelet-római birodalomba, más része pedig a Pontus fölé (azaz Seythiába) költözött. De arról, hogy a kiköltözött hunokon kívül még 3000 ember életben és Pannoniában maradt volna, *egyedül csak* a magyar krónikás tud — az esemény után 700 esztendő múlva!

A székelyeknek Attila hunjaitól való származtatásával tehát — azt hiszem — ezek után tisztában vagyunk.

Ha ellenben a krónikás- *Attila* nevének kihagyásával — általában csak annyit mond, hogy a székelyek a *hunok* maradványai, kiket Árpádék itt találtak; vagy ha úgy fejezte volna is ki, hogy a székelyek ama hunoknak utódai, kiknek uralma a magyarok bejövetele előtt dőlt meg: akkor a történeti igazságot mondta volna. Mert hát a székelyek valósággal a *hunok maradványai*, de azoké a hunoké, kiket az idegen írók *avaroknak* is neveztek.

Tudjuk, hogy az *avar* nép — mely 558. évben lépett a történet színterére s nagyhatalmi állását a IX. század kezdetéig tartotta meg Európában — négy, külön nevű törzsből állott, u. m. a görög írók nevezete szerint az *Uar* (Οὐάρ), *khun* (Χουνί), *tarniakh* (Ταρνιάχ) és *kozager* (Κοτζαγγαρ) törzsekből [Theophylactus Simocatta.] Az avarok eredetéről és nemzetiségéről az egykorú Theophylactus S. bizanczi író azt mondja munkája egyik helyén (VII. könyv), hogy *ugurok* (*ogor-ok*), a kik föllépésök idejéig a Volga mellékén laktak; más helyen pedig így nyilatkozik: „az *abarok*, kik eredetükre nézve *hunnok* (unnoi), az Ister mellett laktak“ (I. k. 3. fejt.). Hun-ugur nemzetiségüket a VIII. század végén s a IX. századnak elején élt Theophanes bizanczi történetíró azzal a tudósításával bizonyítja, mintegy kézzelfoghatóan, hogy *nyelvük azonos volt Attila hunjainak nyelvével*, minthogy a velök való érintkezés alkalmával ugyanazon tolmácsokat használták, a kiket az első hunok maradványaival való tárgyalásoknál; nem is említve azt, hogy öltözetük és egész megjelenésük teljesen hasonló volt Attila hunjaiéhoz.¹

Az avarok tehát az őket, mindjárt eleinte legjobban ismerő nemzetnek (t. i. a bizanczi görögöknek) történeti irodalma szerint *hunnok*, azaz *ugurok* voltak, vagyis egy-eredetűek és nemzetiségűek úgy Attila hunjaival, mint a magyarokkal, — a mint ezt már két dolgozatomban részletesen bebizonyítottam², megállapítván egyszerűen azt is, hogy a sinaiak, azután az örmények, görögök és latinul író nyugot-európaiak azokat az *ugurokat*, illetőleg *on-ugurokat* (un-

¹ L. erre nézve: Thierry. Attila története II 151. lapon.

² A magyarok eredete, őshazája és vándorlása: Századok 1896. évf. 901—903. lapjain és: Krónikáink és a nemzeti hagyomány: Irodalomtörténeti Közlemények 1897. évf. 286—288. lapjain.

ugur) nevezték *hungnu*, *hunu*, *hun*, *khun*, *unn* néven, a kik az Altai hegység mögött az I. század végén költöztek a mai kirgiz pusztaságra s onnan a II. és III. században az Ural és Volga folyók mellékre.

De nem esupán a régi görög történetírók (Menander, Theophylactus és Theophanes) tartják és nevezik az avarokat *hunnoknak*, hanem a nyugot európai írók legeslegnagyobb része is, a mint ezt már Bél Mátyás¹ és Pray György² részben bebizonyították. Ők a következő írókat, illetőleg történeti kútfőket sorolják fel olyanokúl, melyek az avarokat — első föllépésüktől fogva, de különösen Nagy Károly korában s az avar birodalom bukása után is — vagy egyszerűen *hunnoknak* nevezik, vagy ilyenféle kifejezéseket használnak: „a *hunnok*, kik *avaroknak* is mondatnak“ és „az avarok, vagyis *hunnok*“.

1. Menander, 2. Theophylactus Simocatta, 3. Theophanes, 4. Paulus Diaconus, 5. Eginhard, 6. Ado (Arehiepiscopus Viennensis), 7. Gregorius Turonensis, 8. Fredegarius, 9. a Historia miscella (mely 813. évig terjed), 10. Valafridus Strabo, 11. Annales de gestis Caroli Magni (névtelentől Arnulf korából), 12. a Chronicon Marii Episcopi folytatója, 13. Fragmentum annalium Francorum, 14. Poeta Saxo, 15. Chronicon Hepidani (a 789. évre vonatkozólag), 16. Chronicon Hildesheimense, 17. Chronicon Fuldense, 18. Chronicon ex codice Ms. Bedae (Beda Venerabilis meghalt 735-ben), 19. Chronicon Moissiacense, 20. Annales Nazariani, 21. Chronicon Romualdi Salernitani, 22. Sigebertus Gemblacensis (megh. 1112), 23. Godefridus Viterbiensis, 24. Calanus, 25. Dandolo András évkönyvei (melyek 1280-ig terjednek). De ezeken kívül ilyenek még: 26. Annales Mettenses, 27. Haimo (Gesta Francorum), 28. Conversio Bogoariorum et Carantanorum, 29. Annales Sangallenses maiores, 30. Svidas (X. század), 31. Georgius Pisidas (VII. században)³, 32. Alcuinus (Epistola ad Carolum magnum 796-ból), 33. Theodulf (orleansi püspök

¹ Juvenci Coelii *Calani* dalmatae Attila. Pozsony, 1745. Bél Mátyás Calanusnak eme szavaíhoz: »Hunni, qui et Avarae, nunc autem Hungari« — ezt jegyzi meg (I. lapon): »Sunt omnino scriptores propemodum infiniti, iique notae optimaee, qui Hunnos et Avarae gentem faciunt eandem«.

² Dissertationes in annales Hunnorum. Avarum et Hungarorum. Vindobonae 1774.

³ L. Thierry id. m. II. 275. lapon.

796-ból), 34. a Vita S. Virgilii szerzője (798-ból)¹, 35. II. Eugenius pápa levele 826-ból, 36. Kegyes Lajos diplomája 823-ból², 37. Ravennai Guido geographus.

Mikor ilyenformán azt tapasztaljuk, hogy a VI. századtól fogva a XIII. századig *37 történeli kútfő* hunnoknak tartja és nevezi az *avarokat*, bátran megállapíthatjuk azt az igazságot, hogy tehát *a történelem szerint az u. n. avarok éppen úgy s éppen olyan hunnok voltak, mint az Európában előbb, t. i. 375—453-ig szerepelt hunnok*. Ezért van az, hogy a nyugot-európai népek a Bajántól alapított birodalmat Attila birodalma folytatásának tekintették³, s hogy a Nagy Károly korabeli írók azzal indokolják a frank-avar háborút, hogy N. Károly vissza akarta fizetni az avaroknak, a mit *őseik* Attila idejében elkövettek a frankokon.⁴ — Hogy aztán mi ez az *abar*, vagy *avar* név s miért adták reájok az idegen írók: nem lehet bizonyosan tudni; *arra nézve azonban, hogy maga ez a nép valaha abar, vagy avar-nak nevezte volna magát, egyetlen egy történelmi adatunk sincsen*.

Nem esoda ennél fogva, ha a magyar nemzeti hagyomány és a hazai krónikák nem ismerik külön az avar nevet és népet, hanem a hun és avar kort s a hun és avar népet egynek veszik, a hunok uralmát majdnem Szvatoplukig megnyújtják.

Ugyanis krónikáink (Kézai és a későbbiek) úgy tüntetik fel a történeteket, hogy Attila halála és a hun birodalom bukása után Pannonia *10 évig* király nélkül maradt; végre Szvatopluk, Morót fia, lón fejedelem, a ki Braetát elfoglalván, uralkodott a marahánokon, vagyis morvákön (Kézainál: messiani, Képes Krónikában: Marchiani, Pozsonyi Kr.-ban: marhiani)⁵ és Pannoniában is a hunok pusztulása után. Ezt a fejedelmet aztán az Árpáddal beköltözött magyarok győzték le. Anonymus pedig azt tudja a magyarok bejövetelét megelőző időkről, hogy Attila halála után a Duna fölött a Morva, Vág és Garam folyók mellékét a dux Boemorum foglalta el s ott feje-

¹ Ugyanott II. 368. lapon.

² L. idézve Praynál: Annales veteres Hunnorum stb. 285. lapon.

³ L. erre nézve Thierry id. m II. 198

⁴ Ugyanott II 198, 337—338. lapokon.

⁵ Arra nézve, hogy Kézainál a *messiani* a. m. marahani, morvák, v. ö. ugyancsak nála eme szavakkal: »Lel . . . circa Golgocha [Galgócz] habitans, exinde *Messianis et Boemis* exstirpatis, stb.

delemséget alapított (35. cap.), míg Pannoniát, vagyis a mai Dunántúlt *Romani* foglalták el s a Dunáig telepítették be pásztoraikat (11. cap.), úgy hogy Pannonia a magyarok bejöttekor a rómaiaké, így különösen Veszprém vára is (48. és 51. cap.).

Ha a való történeteket tartjuk szemelött, a krónikásoktól festett eme történeti kép éppen nem az Attila halála után való, hanem csakis az avar birodalom bukását követő időkre illik, nevezetesen a *marahánok*, vagyis morva-szlávok terjeszkedésére a Dunától északra egészen a Garamig és *Mojmirra*, a ki (mint II. Eugenius pápának 826-ki leveléből kitéjük) 826 előtt már morva fejedelem volt; továbbá a *frank* hódításra a Duna-Dráva közti Pannoniában. Igaz ugyan, hogy a krónikás nem pontos az időszámításban és az igazi neveket sem tudja helyesen alkalmazni, de előadásából még így is kivehetjük, hogy voltaképpen mit akar mondani.

Az avar birodalom végleges bukása — mint tudjuk — 803-ban történt, az első morva fejedelem pedig, kiről tudomásunk van, t. i. *Mojmir*, 823 táján jutott hatalomhoz; ha tehát a krónikás 10 évi interregnum helyett 20 évet mond, eltalálja vala az igazat. Azonban ennyi chronologiai tévedés föl sem tűnhetik egy középkori krónikásnál. Azt pedig, hogy a *Mojmir*, *Rasztiszlav* és *Szvatopluk* nevű morva fejedelmek közül csak ezt az utóbbit ismeri a magyar hagyomány és így a krónikás is, úgy hiszem, könnyen érthetőnek tarthatja mindenki, ha meggondolja, hogy amazok 871 előtt uralkodtak, míg emezzel két ízben is, t. i. 892 és 894-ben, volt dolguk Árpád magyarjainak. Továbbá a mennyiben *Anonymus csehekről* (boemi) beszél a Morva, Vág és Garam mellékén a magyarok bejövetele előtt és a hun birodalom bukása után, a nyugoti latin írókat, névszerint *Eginhardot*, *Reginot* és az *Annales Mettenses*t követi, a kik szerint a 805. évben a hun-avarokat a *behemani*, *bchemi*, vagy *boemi* nevű szlávok szorították ki a Duna északi vidékéről.¹ Végre azt

¹ *Eginhard* ezt mondja az avar khaganról: »postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnuntum, quia propter infestationem *Slavorum*, qui *Behemanni* vocantur, in pristinis sedibus esse non poterant Illi enim omnem terram Hunnorum depopulantes» . . . stb. Az *Annales Mettenses* ugyanezen csemény elbeszélése közben: *Slavi*, qui vocantur *Behemi*. Végre *Regino* is elmondván ugyanezt a dolgot, így ír: »eodem tempore misit exercitum cum filio suo Carolo super *Slavos*, qui vocantur *Boemi*, qui omnem terram eorum [t. i. hunnok = avarok] depopulantes . . . stb. (Idézve *Praynál*: *Annales veteres*, 284—285.)

is könnyű felismerni, hogy Anonymus a *Romani* nevezeten nem a nyugot-római birodalom népét, hanem a *frankokat* érti, minthogy Nagy Károly, Pannónia meghódítója, *római császár* vala. Mert hiszen ha ezt az Anonymus festette képet az Attila halálát követő időre értenénk, arra éppen nem illenék, mivel akkor sem az egyik, sem a másik értelemben vett *Romani* nem birták Pannóniát.

Látnivaló, hogy krónikáink felfogása és előadása szerint a *hun* uralmat a *frankok és morvák* uralma váltja fel, melyet aztán a magyarok buktatnak meg. Világos, hogy a *hunokon* az *avarokat* is értik s hogy szerintök az avarok vereségével végződik az *első hun* birodalom. Ezért ő nálok a magyarok bejövetele *secundus* ingressus, nem pedig *tertius* ingressus.

Már maga ez a felfogás is, de ezenkívül még más is elárulja, hogy *eredetileg* mi lehetett a tartalma a nemzeti hagyománynak.

Minden ember éppen úgy, mint minden nép csak *valóban megtörtént* dolgokra emlékezhetik vissza. Megmutattuk fentebb, hogy az *első* hun birodalom népeiből, vagyis Attila hunjaiból egyetlen ember sem maradt Magyarország területén; olyasmire tehát nem emlékezhetek a XI. és XII. századbeli magyarok, hogy a honfoglalás alkalmával az *első* hunok maradványait találták volna itt. Ellenben a *második* hun birodalom népének, vagyis a hun-avaroknak maradványai tényleg megérték Árpád magyarjainak beköltözését, a későbbi nemzedék tehát igenis emlékezhetett arra, hogy az ősök itt találták ezeket a hun töredékeket, kik *székelyeknek* nevezték magokat. Mindezeknél fogva a nemzeti hagyomány eredetileg okvetetlenül azt tartalmazta, hogy a *székelyek azon hunoknak* maradványai, kiket a *frankok és morva szlávok* váltottak fel Magyarországon területén. *Ez* az emlékezet és *ez* a szájhagyomány még a XII. században is élt; azonban az *első* krónikás — mivel ő a *hun* uralmat el sem tudta képzelni *Attila* nélkül — *becsúszatta* a nemzeti hagyományba az *Attila* nevét s a *székelyek* eredetéről szóló traditio aztán ebben, a *megtoldott* formájában ment át a későbbi krónikákba, azokból pedig a literatus emberek hitébe. Ez az állítás annál könnyebben meggyőződéssé válhatott Magyar- és Erdélyországban, mert alapjában véve igazat mond azzal, hogy a *székelyek a magyaroktól itt talált hun maradvékok*, csak az *időt* zavarja össze, a mennyiben nem különbözteti meg pontosan az *első* és *második* hun kort.